

HISTORIA I KULTURA
ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM II

Redakcja:
WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SŁAWNO 2003

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. 2 [History and Culture of the Sławno region, vol. 2]. Fundacja „Dziedzictwo”, Sławno 2003. pp. 259, fig. & phot. 86, colour tabl. 38. ISBN 83-919236-0-6. Polish text with German summaries.

The authors explore different aspects of history and culture of the Sławno region (Middle Pomerania, Poland). Two papers cover the problem of the role of archaeology in the study of the process of cultural changes. Other deal with problems of history and architecture of manor houses in the region in 19th and 20th century as well as the life and artistic output of two artists who lived in Sławno (G. Machemehl, W. Gross). Some papers explore problems related to the post-War period.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2003
© Copyright by authors

Na okładce akwarela Otto Kuske'go *Kirche in Schlawe*, 1943 [*Kościół w Sławnie*, 1943] ze zbiorów Muzeum – Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Redaktor: *Katarzyna Muzia*
Skład i łamanie: *Eugeniusz Strykowski*

Publikację wydano przy finansowym wsparciu Fundacji Współpracy Polsko – Niemieckiej ze środków republiki Federalnej Niemiec

Die Publikation ist mit finanzieller Unterstützung der „Stiftung für polnisch - deutsche Zusammenarbeit in Warszawa“ aus Mitteln der Bundesrepublik Deutschland herausgegeben worden“

Wydawca/Herausgeber: Fundacja „Dziedzictwo“, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2
Wydawnictwo „Margraf”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 12 d

ISBN 83-919236-0-6

Druk/Druck: Boxpol, 76-200 Słupsk, ul. Wiejska 24

Spis treści

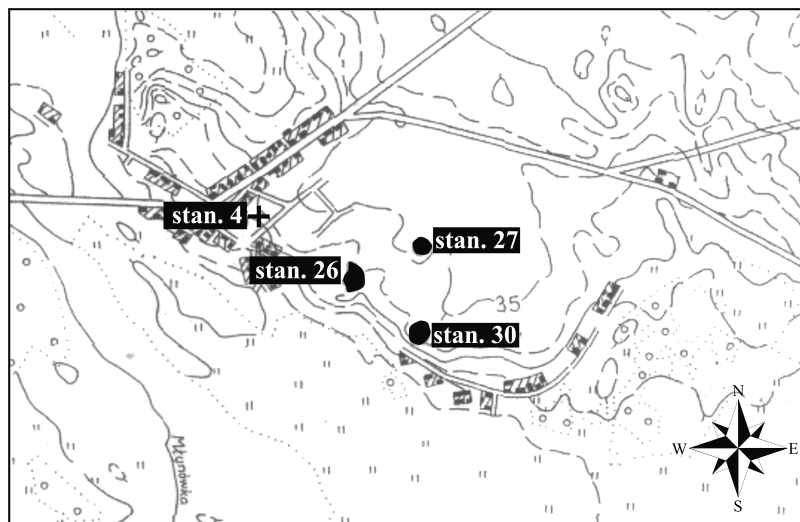
JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań): Wypełnić pustkę – przywrócić wymazane dziedzictwo kulturowe – kilka uwag wprowadzenia	7
TOMASZ KASPROWICZ (Poznań): Stalność w zmienności – osadnictwo z przelomu er w Warszku	11
PIOTR WAWRZYŃIAK (Poznań): Czy można ‘zrewolucjonizować’ historię Sławna? Archeologia o początkach miasta	29
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Dygowo): Nazwy osobowe burmistrzów Sławna do 1864 roku	41
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin): Z dziejów szkolnictwa na Ziemi Sławieńskiej	53
KRYSTYNA RYPNIEWSKA (Koszalin): Z historii przedwojennej posiadłości w Osiekach	65
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin): Obraz dworów Ziemi Sławieńskiej w albumie Alexandra Dunckera (1860–1865)	83
ZBIGNIEW CELKA (Poznań), ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), DOROTA MORKA (Sławno): Herbarium sławieńskie – wstępne informacje o unikatowym odkryciu	107
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), DOROTA MORKA (Sławno), ZBIGNIEW CELKA (Poznań): Materiały do flory Ogrodu Botanicznego w Sławnie	117
ISABEL SELLHEIM (Frankfurt nad Menem): Der Bildhauer Wilhelm Gross – Schöpfer der Stephan-Büste in Stolp	129
JOANNA BRYL (Poznań): Uwagi o kilku obrazach Günтера Machemehla . . .	137
LESZEK WALKIEWICZ (Darłowo): Tajne obiekty militarne z czasów II wojny światowej w Darłowie i okolicach	149
MAREK ŻUKOWSKI (Darłowo): „Oczyszczanie” szeregów Polskiej Partii Socjalistycznej na terenie powiatu sławieńskiego	177
KRYSTYNA BASTOWSKA (Koszalin): Z dziejów zabytkowych świątyń dawnego województwa koszalińskiego w latach 1945–1989	197
Indeks osób	243
Indeks rzeczowy i nazw geograficznych	251
Lista adresowa autorów	257

Stażność w zmienności – osadnictwo z przełomu er w Warszkwie

TOMASZ KASPROWICZ (Poznań)

1. Z historii badań archeologicznych w rejonie Warszkwia

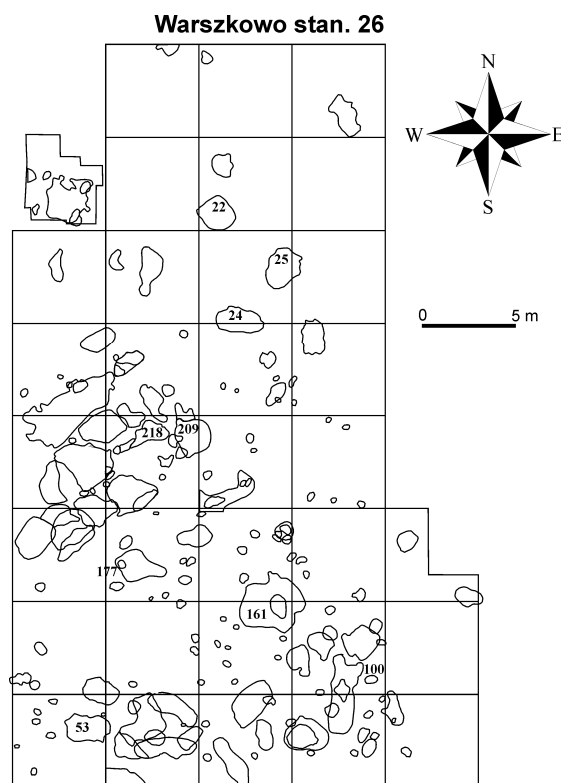
Przystępując do omówienia śladów osadnictwa w okolicach Warszkwia na przełomie er, czyli w młodszym okresie przedrzymskim (koniec II wieku p.n.e. – początek I wieku n.e.) i w okresie wpływów rzymskich (początek I wieku n.e. – IV wieku n.e.), nie można pominąć dziejów badań tego terenu. Ich początki sięgają roku 1916, kiedy to na polu pomiędzy wsią a kolonią Warszkwia odkryto grób z brukiem ka-

Ryc. 1. Lokalizacja stanowisk archeologicznych z przełomu er w okolicach Warszkwia

miennym (ryc. 1). Po tym przypadkowym odkryciu w roku 1929 przystąpiono do systematycznych badań wykopaliskowych cmentarzyska (Warszkowo stan. 4), które trwały, z przerwami, do 1933 roku. Badania te prowadził kapitan Diether-Dennies von Kleist (por. Rączkowski 2002). Ich plonem było odkrycie 10 grobów z wczesnej epoki żelaza (700 p.n.e.–400 p.n.e.) oraz 234 grobów z młodszego okresu przedrzymskiego i wczesnego okresu wpływów rzymskich, czyli ogólnie mówiąc, datowanych na czasy od II wieku p.n.e. do II wieku n.e. Wyniki tych badań były częściowo publikowane przez D. von Kleista (1933; 1955), D. Bohnsacka (1938) oraz M.D. i R. Wołagiewiczów (1964), a pełne opracowanie całego cmentarzyska wyszło spod pióra Ryszarda Wołagiewicza w 1966 roku (Wołagiewicz 1966).

Kolejne badania archeologiczne na interesującym nas obszarze to dopiero rok 1982. Były to badania powierzchniowe prowadzone w ramach ogólnopolskiego programu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP – por. Jaskanis 1996). W ich trakcie stwierdzono ślady dość intensywnego osad-

Ryc. 2. Warszkowo, stan. 26. Plan zbiorczy obiektów archeologicznych

nictwa z różnych okresów pradziejów (Tablica I: A) na wschód i południowy wschód od Warszkowa, w niewielkiej odległości od znanego już cmentarzyska. Badania powierzchniowe, ograniczające się do zebrania i zarejestrowania ruchomego materiału archeologicznego, mogą dać tylko bardzo ogólny pogląd na zasięg, chronologię i charakter osadnictwa pradziejowego. Szczegółowych informacji mogą dostarczyć jedynie badania wykopaliskowe. Toteż w roku 1984 ekspedycja Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, pod kierownictwem Włodzimierza Rączkowskiego, rozpoczęła prace archeologiczne w pobliżu rozległej piaśnicy zlokalizowanej na południowy wschód od cmentarzyska, gdzie w trakcie badań AZP zarejestrowano stanowisko oznaczone jako Warszkowo stan. 26 (ryc. 2). W krawędziach piaśnicy widoczne były ślady zniszczonych obiektów archeologicznych i w miejscach tych założono kilka wykopów. Ich efektem było odkrycie pozostałości osady, mniej więcej współczesnej cmentarzysku. Wyniki były na tyle zachęcające, że w roku 1985 rozpoczęto na tym stanowisku, na południowy wschód od piaśnicy, badania szerokopłaszczyznowe, które trwały do roku 1987. Przebadano około 9 arów i zarejestrowano około 230 obiektów archeologicznych, z czego większość pochodziła z osady współczesnej cmentarzysku, 33 obiekty z okresu wczesnośredniowiecznego (VI–XIII wiek n.e. – por. Szymczak 1995) i 1 z wczesnej epoki żelaza.

Kolejnym stanowiskiem, na którym przeprowadzono badania wykopaliskowe, było Warszkowo stan. 27 (ryc. 3), położone na północny wschód od stan. 26. Prace trwały tam od 1989 do 1991 roku. Poprzedzone były wierceniami przeprowadzonymi w 1987 roku. Łącznie zbadano obszar 12 arów, rejestrując 357 obiektów archeologicznych, spośród których dwa obiekty to wczesnośredniowieczne groby szkieletowe (Brzostowicz 2003), a pozostałe wiązać można z młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich (Rezler 1993).

W latach 1990–1991 prowadzono badania na stanowisku 30 (ryc. 4). Zbadano 7,5 ara, rejestrując 160 obiektów archeologicznych, spośród których 97 datowanych jest na młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich, 36 na wczesną epokę żelaza i 1 na młodszą epokę kamienia (4500 p.n.e.–1800 p.n.e.).

Stanowiska o których mowa, o ile można sądzić na podstawie ich zbadanych części, leżą w odległości 350–400 metrów od siebie i zajmują generalnie niewielkie wyniesienia terenu na wschodniej krawędzi doliny rzeki Wieprzy. Taka lokalizacja, na pograniczu doliny rzecznej i terenów położonych wyżej, sprzyjała zarówno bezpieczeństwu – teren nie zalewany w czasie powodzi, jak i eksploatacji terenów zróżnicowanych pod względem zasobów naturalnych.

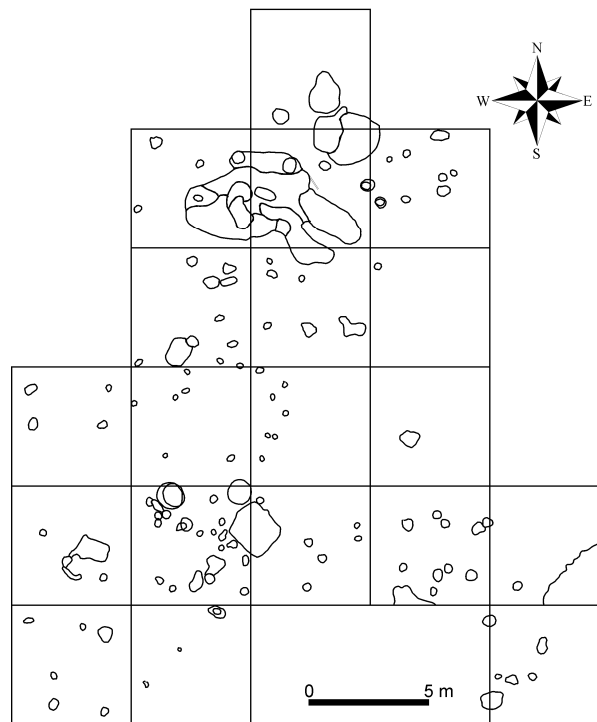
Ryc. 3. Warszkowo, stan. 27. Plan zbiorczy obiektów archeologicznych

2. Kwestie datowania odkrytych reliktyw osad

Podstawowym zadaniem podczas analizy wszelkich materiałów pozyskanych w trakcie badań wykopaliskowych jest umiejscowienie ich w czasie. Zadanie to realizuje się na wiele różnych sposobów: analizując stratyfikację poziomą i pionową obiektów archeologicznych, czyli ich wzajemne relacje na zasadzie *starszy – młodszy*, opisując i porównując ruchomy materiał archeologiczny, taki jak: fragmenty ceramiki, ozdoby, broń itp., a także stosując różnorodne metody fizyczne, np. datowanie metodą radiowęglową.

Dla interesującego nas odcinka pradziejów, czyli szeroko rozumianego przełomu er, stosunkowo dobrze rozwinięta jest metoda ustalania chronologii oparta na analizie materiału ruchomego i zsynchronizowaniu go z podobnymi zespołami, w których znaleziono tzw. „importy” rzymskie,

Warszkowo stan. 30

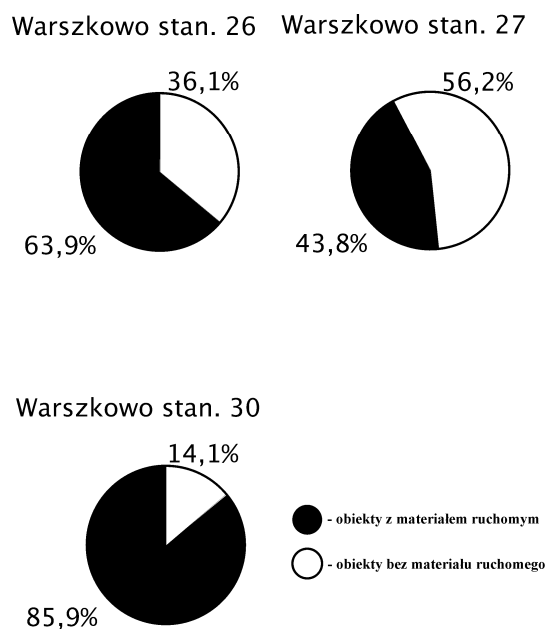

Ryc. 4. Warszkwie, stan. 30. Plan zbiorczy obiektów archeologicznych

czyli zabytki pochodzące z terenów Imperium Rzymskiego lub będących pod jego wpływami. Ich datowanie oparto na źródłach – pisanych, archeologicznych czy też ikonograficznych. Metoda ta jest skuteczna w wypadku stanowisk z obiektami archeologicznymi zawierającymi zespoły różnorodnych zabytków, głównie metalowych, takich jak ozdoby, broń itp. I z takimi zespołami mamy do czynienia na przykład na cmentarzysku w Warszkwie, gdzie oprócz ozdób i broni znajdowano liczne, w całości zachowane naczynia. Natomiast jeśli chodzi o osady, to sytuacja przedstawia się inaczej. Głównym, a czasami jedynym rodzajem zabytku pozostaje ceramika, zazwyczaj silnie rozdrobniona i w wielu wypadkach określenie form naczyń, z których pochodzi okazuje się niemożliwe lub bardzo utrudnione. Dodatkowo, w odróżnieniu od materiałów archeologicznych zawartych w grobach, które zostały złożone zazwyczaj jednorazowo i w tym samym czasie, zespoły zabytków w obiektach osadowych noszą charakter przypadkowy, nieintencjonalny; powstawały zazwyczaj, szczególnie na osadach dłużej użytkowanych, w dłuższym okresie i mogą być

niejednorodne, tzn. obiekty młodsze mogą zawierać materiały starsze (np. Urbańczyk 1986; 1995).

W związku z powyższą opisaną sytuacją datowanie osad zawsze nastęca dużych trudności. I nie chodzi tu o ogólne ramy czasowe, bo te można ze stosunkowo wysokim prawdopodobieństwem ustalić, analizując nawet drobne fragmenty naczyń, ich technologię wykonania, mikromorfologię czy zdobnicstwo. Problem pojawia się przy próbach ustalenia pozycji chronologicznej poszczególnych obiektów, ich współwystępowania w jednej czasoprzestrzeni. A bez tych ustaleń trudno mówić o rekonstrukcjach budynków, rozplanowaniu osad, wydzieleniu stref gospodarczych czy mieszkalnych, wreszcie o zmianach, jakie zachodziły w okresie funkcjonowania osady.

Ryc. 5. Obecność materiału ruchomego w obiektach archeologicznych na poszczególnych stanowiskach

Dodatkowo w wielu obiektach archeologicznych brak jest jakiegokolwiek materiału archeologicznego (ryc. 5). Ich jednoczasowość z innymi obiektami można określić jedynie w przybliżeniu, na podstawie porównania cech ich wypełnisk, położenia w przestrzeni czy też wreszcie funkcji, jaką mogły pełnić w jakimś szerszym układzie – ziemiance, chacie słupowej itd.

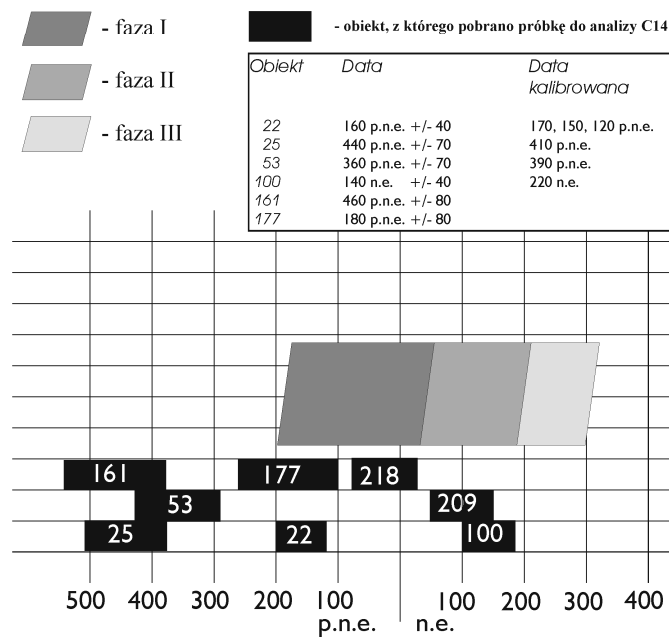
Do dyspozycji pozostają jeszcze inne metody datowania, na przykład metoda radiowęglowa. Niestety w latach 80., gdy pobrano próbki z obiektów ze stanowiska 26 w Warszkwie, laboratoria nie dysponowały jeszcze tak dobrym sprzętem jak obecnie i wyniki analizy obarczone były znacznym błędem, sięgającym nawet stu lat. Dlatego też wyniki datowania radiowęglowego mogły wówczas posłużyć jedynie do potwierdzenia chronologii ustalonej na podstawie analizy ceramiki.

Wszystkie przedstawione wyżej problemy dotyczą również trzech osad odkrytych w Warszkwie (ryc. 6). Ich chronologię ustalono głównie, opierając się na ceramice z wykorzystaniem stratyfikacji poziomej i pionowej oraz, w niewielkim stopniu, bazując na wynikach datowania radiowęglowego. W bardzo wielu wypadkach datowanie nawet w całości zrekonstruowanych form naczyń jest mało precyzyjne i czasami obejmuje nawet okres kilkudziesięciu lat, w których takie formy mogły występować.

WARSZKOWO ST. 26

Datowanie ceramiki i próbek węgla drzewnego metodą C14

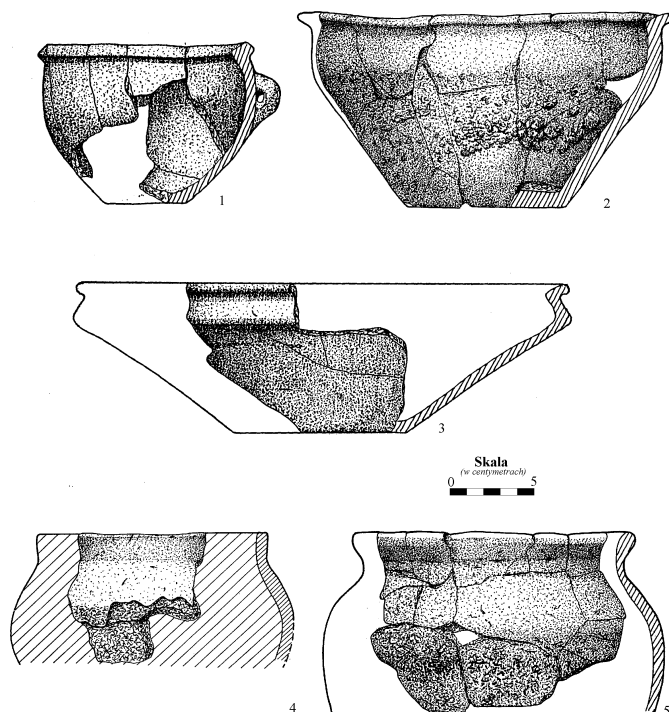
Ceramika

Ryc. 6. Datowanie osady w Warszkwie stan. 26 przy wykorzystaniu analizy ceramiki i chronometrii radiowęglowej. Wszystkie datowania radiowęglowe zostały wykonane w Laboratorium w Gliwicach

Wśród ceramiki na stanowiskach w Warszkwie wyróżnić można trzy wyodrębniające się fazy:

1) **faza najstarsza** – obejmuje w zasadzie I wiek p.n.e. oraz początek I wieku n.e. Jako przykład tak datowanych materiałów można podać kubek (ryc. 7: 1) i misę (ryc. 7: 3) z obiektu 48 na stanowisku 26 oraz fragmenty wylewów naczyń ze stanowiska 27, o krawędziach pogrubionych, odchylonych na zewnątrz i „ściętych” (ryc. 8: 1–4), czasami wielokrotnie, która to cecha uważana jest za charakterystyczną dla tego okresu (Dąbrowska 1988). Wylewy pogrubione i wielokrotnie ścięte występują we wszystkich trzech osadach, najliczniej na stanowisku 26, ale w wielu wypadkach jako materiał tzw. „luźny”, czyli znaleziony poza zwartymi zespołami – obiektami archeologicznymi.

Ryc. 7. Warszkw, stan. 26. Wybór naczyń ceramicznych

2) **faza środkowa** – datowana jest ogólnie na koniec I wieku n.e. i II wiek n.e. Ceramikę poświadczającą jej istnienie zarejestrowano zarówno na stanowisku 26 (ryc. 7: 2) w obiekcie 25 (por. Wołagiewicz 1993), jak i na stanowisku 27 (ryc. 8: 5) w obiekcie 136 (por. Wołagiewicz 1993).

Ryc. 8. Warszawko, stan. 27. Wybór naczyń ceramicznych

3) **fazę najmlodsza** – synchronizować można z III wiekiem n.e. Jest ona najbardziej wyraźna na stanowisku 26. Ceramika z tej fazy odróżnia się zdecydowanie od ceramiki z faz wcześniejszych technologią wykonania, jak i formą naczyń. Do fazy tej ze stanowiska 26 zaliczono naczynie baniaste z obiektu 177 (por. Machajewski 1992) (ryc. 7: 5) i naczynie misowate (ryc. 8: 4) z obiektu 38 (por. Machajewski 1982; 1992). Natomiast na stanowisku 27 nie zaobserwowano w ceramice cech jednoznacznie wskazujących na tę fazę, natomiast występują naczynia o szerokiej chronologii, generalnie obejmującej pierwsze trzy wieki naszej ery (ryc. 8: 6–9) (por. Wołagiewicz 1993), które można wiązać zarówno z fazą środkową, jak i najmlodsza.

W kilku przypadkach mamy do czynienia z nakładaniem się obiektów na siebie, tzn. z wyraźną relacją *starszy – młodszy*. Dotyczy to szczególnie stanowiska 26 i obiektów zawierających ceramikę fazy najstarszej. Ceramika w tych obiektach nie różni się od siebie i poza stwierdzeniem, że jeden obiekt jest starszy od drugiego, niewiele można wniesić na tej pod-

stawie do uściślenia chronologii całej osady. Poza jednym wyjątkiem – obiektem 85 (ognisko dymarskie) wyraźnie założonym na wcześniejszym obiekcie datowanym na fazę starszą, a właściwie na jej młodszy odcinek, czyli na sam przełom er.

Kilka słów należałoby poświęcić datowaniu radiowęglowemu. Wyniki analiz podane w tabeli (ryc. 6) w zasadzie potwierdzają to, co udało się ustalić na podstawie cech charakterystycznych ceramiki. Można by więc wiązać obiekt 22, 177 i 218 z fazą najstarszą, obiekt 209 być może z fazą środkową, a obiekt 100 z fazą najmłodszą. Można by, gdyby nie wyniki próbek z obiektów 25, 53 i 161. Odbiegają one bowiem drastycznie od pozostałych, a w szczególności od materiału archeologicznego zarejestrowanego w tych obiektach – z fazy najstarszej w obiekcie 161 i z fazy środkowej w obiekcie 25. Najprawdopodobniej mamy tutaj do czynienia z pozostałościami znacznie starszego osadnictwa, którego ślady, w postaci fragmentów ceramiki, były rejestrowane na trzech omawianych osadach. W związku z powyższym daty radiowęglowe można jedynie uznać za daty graniczne oznaczające, że obiekt nie może być starszy niż ta data, natomiast może być młodszy.

Podsumowując, na osadach z przełomu er odkrytych w Warszkwie, szczególnie na stanowiskach 26 i 27, widoczna jest ciągłość zasiedlenia od przełomu II/I wieku p.n.e. do III wieku n.e. Oczywiście ciągłość zasiedlenia rozumiana jako ciągłość datowania ceramiki, co nie musi być równoznaczne z nieprzerwanym użytkowaniem danego terenu, gdyż, jak wspomniano uprzednio, ceramika jako element datujący nie jest zbyt precyzyjna i nie musi odzwierciedlać przerw w użytkowaniu osady.

3. Zabudowa osad w Warszkwie

Próbując, na podstawie wyników badań archeologicznych, wyobrazić sobie konstrukcję budynków, a szerzej całej zabudowy, należy liczyć się z tym, że jest to tylko próba, propozycja przedstawienia dawnego zagospodarowania przestrzeni i może ona tylko w ograniczonym stopniu odzwierciedlać przeszłość. Wpływ na to ma zakres przeprowadzonych badań, stan zachowania pozostałości po osadzie, możliwość określenia, które z obiektów pochodzą z tego samego czasu, a także powiązanie ich w pewne układy funkcjonalne, czyli budynki mieszkalne i gospodarcze, jamy zasobowe itd. Istotne znaczenie ma tutaj możliwość dokonania porównań z zabudową innych datowanych na ten sam odcinek dziejów osad z Pomorza (Kobyliński 1988; Machajewski 1980; Przewoźna 1965; 1971; Sajkowska 1977; Skowron 1979; Wołagiewicz 1961). Oczywiście nie miejsce tutaj na szczegółową analizę wszystkich dostępnych danych, gdyż

przekroczyłyby to ramy niniejszego artykułu, ale na kilka aspektów należałoby zwrócić uwagę.

Spoglądając na plany zbiorcze obiektów, szczególnie na stanowiskach 26 (ryc. 2) i 27 (ryc. 3), z łatwością można zauważyć strefy koncentracji obiektów oddzielone od siebie obszarami mniej intensywnie wykorzystanymi. I nie jest w tym wypadku istotna funkcja poszczególnych obiektów, a raczej sposób kształtowania przestrzeni osadniczej – wyraźnie oddzielone od siebie koncentracje („gniazda”) obiektów. Taki sposób budowy osad był, według rzymskiego historyka Tacyty, charakterystyczny dla Germanów. W swym dziele *Germania* (Tacyt 1957) pisze on, że Germanie budując swe siedziby, nie znosili wprost bliskiego sąsiedztwa i ich wsie przypominają raczej zespoły wyraźnie wydzielonych, oddalonych od siebie gospodarstw. Oczywiście nie oznacza to, że mieszkańców okolic Warszkwowa na przełomie er natychmiast nazywać należy Germanami. Tacyt znał lepiej plemiona położone bliżej Cesarstwa, z którymi Rzymianie utrzymywali częstsze kontakty, czy to pokojowe, czy też militarne, i pisząc o całej Germanii, czyli również o terenach Pomorza, rozszerzał cechy tam obserwowane na cały ten obszar. Jednak bardzo duże podobieństwo kultury materialnej i podobny poziom rozwoju gospodarczego na całym tym obszarze mogą sugerować, że opisana przez Tacytę cecha dotycząca zabudowy może dotyczyć również społeczności zamieszkujących osady w Warszkwie.

Na osadzie Warszkwowo 26 widoczne są dwie takie strefy, na południowym wschodzie (Tablica II: A) i północnym zachodzie (Tablica III: A). Znaczna liczba obiektów w obu strefach wynika z metodyki badań terenowych zastosowanej w trakcie prac wykopaliskowych i niekoniecznie musi odpowiadać liczbie odrębnych struktur funkcjonujących w przeszłości. Obiekty tam zarejestrowane tworzą spągową, dolną, część dużych, zbliżonych do czworokątów obiektów, silnie zagłębionych w podłoże, z towarzyszącymi im, nieregularnie rozmieszczonymi śladami po słupach. Najprawdopodobniej mamy w tym wypadku do czynienia z pozostałościami po dużych budynkach mieszkalnych, bądź mieszkalno-gospodarczych, współczesnych sobie, datowanych na podstawie znalezionej w nich ceramiki na fazę najstarszą, a właściwie na jej schyłek, czyli na przełom I wiek p.n.e./I wiek n.e. Na podstawie zachowanych elementów, nie można jednoznacznie zrekonstruować kształtu budynków, sposobu wykonania ścian i dachu. Prawdopodobnie cała konstrukcja oparta była na słupach lub nimi wzmocniona.

Z analogiczną sytuacją mamy do czynienia na stanowisku 27. Tutaj również można zaobserwować wyraźnie wyodrębniające się strefy – w części północno-wschodniej zbadanego obszaru oraz w samym centrum. Również w tych strefach możliwe jest wyróżnienie budynków, ale od-

miennych od tych ze stanowiska 26. O ile uprzednio mieliśmy do czynienia z zabudową zagłębioną o nieznaną konstrukcji ścian, to tutaj wyraźnie widoczne są konstrukcje naziemne – ciągi śladów po słupach – tworzące zazwyczaj czworokątne układy, czasami z ewentualnymi wewnętrznymi podziałami. W budynku zarejestrowanym w części północno-wschodniej (Tablica IV: A) zaobserwowano wyraźne, liczne ślady po niewielkich słupkach obok znacznie większych – widomy znak, że ściany budynku zrobione były z plecionki, zapewne wzmocnionej gliną, a całość, łącznie z dachem, wspierała się na słupach o znacznie większych rozmiarach. Podobne układy wydzielić można w strefie środkowej (Tablica V: A). Tutaj jednak brak śladów plecionki, natomiast wielkość śladów po słupach wskazywać może na zastosowanie konstrukcji sumikowo-łątkowej – pionowe słupy (łątki), z wyżłobionymi pionowo rowkami (pazami), w których umieszczano poziome elementy konstrukcyjne ścian (sumiki). Datowanie tych zespołów, jak już wcześniej wspomniano, nie jest pewne, ale wydaje się, biorąc pod uwagę ogólne cechy znalezionej w nich ceramiki, że można je wiązać z fazą środkową, czyli z końcem I wieku n.e. i pierwszą połową II wieku n.e.

Poza wyżej wzmiankowanymi strefami, na obydwu stanowiskach, występują ślady po zabudowie o różnorodnym charakterze: jamy o zróżnicowanej wielkości – od niewielkich pozostałości po słupach aż po duże obiekty, być może fragmenty budynków częściowo zagłębionych w podłoże. Chronologicznie wydają się one, w większości wypadków, starsze od omówionych wyżej i można je umiejscowić w I wieku p.n.e. (szczególnie obiekty zarejestrowane na osadzie Warszkowo 26). Oczywiście wiele z tych obiektów pozbawionych jest jakiegokolwiek materiału ruchomego i jednoznaczne określenie czasu ich użytkowania jest po prostu niemożliwe.

Również na obu osadach, poza strefami skupień obiektów, występują obiekty o stosunkowo pewnym przeznaczeniu gospodarczym – paleniska i piece. Trudno odpowiedzieć na pytanie, czy były one współczesne sąsiadującym budynkom. Pewną wskazówką może być sytuacja zanotowana na stanowisku 26, gdzie ognisko dymarskie (obiekt 85) założone zostało na pozostałościach budynku w strefie południowo-wschodniej, a jednocześnie ceramika znaleziona w jednym z palenisk na północy (obiekt 25 – Tablica VI: A) wskazuje na fazę środkową, czyli na koniec I/II wieku n.e. Być może należałoby zsynchronizować te dwa zjawiska i wydzielić na stanowisku 26 w tym czasie rodzaj „strefy gospodarczej”. Oczywiście nie mając pewności co do datowania innych obiektów, jak i zdając sobie sprawę, że dysponujemy informacjami o niewielkim fragmencie osady, nie można wykluczyć funkcjonowania w tym samym czasie w pobliżu obiektów mieszkalnych, ale pewne przesunięcie, jeśli chodzi o funkcję

obiektów, wydaje się dość wyraźne. Na stanowisku 27, chociaż rozmieszczenie obiektów wygląda podobnie, to bliższe określenie czasu ich funkcjonowania jest niestety niemożliwe (Tablica VII: A).

Także poza strefami intensywnego występowania obiektów, na stanowisku 26, zarejestrowano jeszcze jeden wyraźny układ. Jest to doskonale rozpoznawalna chata wsparta na sześciu słupach, o sumikowo-łatkowej konstrukcji ścian, z paleniskiem wewnątrz (Tablica VIII: A). Datować go można na najmłodszą fazę, czyli na koniec II wieku n.e. i początek wieku III n.e. Być może z tego samego czasu pochodzą niektóre z wydzielonych obiektów na stanowisku 27, ale ze względu na wzmiankowane już trudności w precyzyjnym datowaniu nie jest możliwe ustalenie, które z nich mogły by być ewentualnie włączone do tej fazy.

Podsumowując, na stanowisku 26 można z dość dużym prawdopodobieństwem wydzielić cztery główne fazy zabudowy:

1) **faza I** – datowana generalnie na I wiek p.n.e., w której występują głównie obiekty zagłębione, pozostałości być może półziemiankowych budynków mieszkalnych i gospodarczych;

2) **faza II** – związana z wydzieleniem dwóch stref na północnym zachodzie i południowym wschodzie, w której dominującą pozycję zajmują dwa duże, prawdopodobnie wielopomieszczeniowe, budynki z bliżej nieokreśloną liczbą towarzyszących im jam gospodarczych, datowane na koniec najstarszej fazy ceramiki, czyli na schyłek I wieku p.n.e. i początek I wieku n.e.;

3) **faza III** – datowana na schyłek I wieku n.e. i II wiek n.e., do której zaliczyć można ognisko dymarskie i związane z nim obiekty zawierające resztki żużla i materiału konstrukcyjnego ogniska, samodzielne paleniska i zapewne jakąś część zarejestrowanych na stanowisku jam;

4) **faza IV** – związana głównie z obiektem mieszkalnym z paleniskiem wewnątrz oraz pojedynczymi innymi obiektami, najmłodsza, datowana ceramiką na schyłek II wieku n.e. i początek wieku III n.e.

Na stanowisku 27 sytuacja jest mniej czytelna. W ceramice notuje się cechy charakterystyczne zarówno dla okresu przed naszą erą, jak i dla pierwszych wieków naszej ery. Uchwytne wydają się jednak pewne tendencje w porównaniu ze stanowiskiem 26: mniejszy udział cech charakterystycznych dla najstarszej fazy ceramiki, czyli dla I wieku p.n.e. i początków I wieku n.e., oraz zwiększona liczba elementów cechujących ceramikę młodszą, datowaną mniej więcej od końca I wieku n.e. do około III wieku n.e.

Na stanowisku 30, najsłabiej zbadanym, uwidacznia się wzmocnienie cech ceramiki z I wieku p.n.e. przy minimalnym udziale ceramiki młodszej.

Jak widać z powyższych uwag, fazy chronologiczne ceramiki niekoniecznie muszą odpowiadać fazom zabudowy osad. Faza najstarsza cera-

miki odpowiada co najmniej dwóm fazom zabudowy osady 26 – tyle akurat udało się wydzielić na podstawie analizy ceramiki i wzajemnych relacji obiektów. Oczywiście cały czas trzeba pamiętać, że pojęcia faz ceramiki czy faz zabudowy to pojęcia sztucznie utworzone na potrzeby opisanego i przeanalizowania informacji uzyskanych podczas badań wykopaliskowych. W rzeczywistości były to procesy ciągłe, bez ostro poprowadzonych granic, i w zasadzie niezależne, gdyż zmienność w ceramice nie musiała implikować zmian w zabudowie i odwrotnie! Zmienność opisana poprzez fazy ma tylko wskazywać na pewne tendencje i umiejscawiać pewne zjawiska w czasie tak dokładnie, jak to tylko jest możliwe.

Cóż więc wynika z powyższych uwag?

Najstarsze osadnictwo, związane z najstarszą fazą ceramiki (I wiek p.n.e.), notowane jest na trzech omawianych osadach, przy czym najintensywniejsze wydaje się na stanowiskach 26 i 30, charakteryzuje się głównie występowaniem jam o różnej wielkości, z których część mogła pełnić funkcję półziemianek mieszkalnych.

Nieco młodsze (koniec I wiek p.n.e. – początek I wieku n.e.), ale nadal mieszczące się w ramach najstarszej fazy ceramiki, jest najwyraźniej wyodrębnione na stanowisku 26 – dwa duże, wieloczęściowe obiekty mieszkalne w dwu strefach skupisk obiektów.

Kolejny etap użytkowania tego terenu (koniec I wieku n.e. – II wiek n.e.), związany ze środkową fazą ceramiki, to obiekty gospodarcze zakładane na pozostałościach poprzedniej zabudowy na stanowisku 26, brak śladów wyraźnego osadnictwa na stanowisku 30 i intensywna zabudowa stanowiska 27 budynkami słupowymi.

Najmłodszy (koniec II wieku n.e. – początek III wieku n.e.) manifestujący się obiektem mieszkalnym na stanowisku 26 i, być może, nieokreśloną liczbą obiektów na stanowisku 27 oraz zupełnym ich brakiem na stanowisku 30.

4. Stałość i zmienność – podsumowanie

Wszystko wskazywałoby na pewną stałość użytkowania określonego obszaru, szczególnie stanowisk 26 i 27, a jednocześnie na pewną zmienność w czasie, biorąc pod uwagę sposób zabudowy lub wręcz użytkowania – jako strefa mieszkalna bądź gospodarcza. Czy ta zmienność miała charakter rotacyjny, charakter pewnego cyklu zasiedlania i zmiany funkcji poszczególnych stanowisk, czy też odbywało się to w ramach jednego stanowiska ze zmianą zamkniętą w jego obrębie? Próba odpowiedzi na tak postawione pytanie może być model funkcjonowania tego zespołu osad zaproponowany przez W. Rączkowskiego (1998). Autor uważa, że

w danej jednostce czasu istniała jedna osada, a przenoszenie jej z miejsca na miejsce wynikało z przyczyn pozaekonomicznych, tzn. społecznych i/lub z systemu wierzeń. O ile argumentacja dotycząca przyczyn zmian wydaje się przekonująca – terytorium „przynależne” do mieszkańców pozostaje takie samo, a zmienia się tylko lokalizacja osad – to co do całkowitego przenoszenia osady z miejsca na miejsce można już mieć pewne wątpliwości. Przede wszystkim trudno jednoznacznie stwierdzić, czy w danej jednostce czasu osadnictwo skupiało się w jednym i tylko w jednym miejscu. Materiał służący datowaniu, czyli ceramika, nie pozwala na tak szczegółowe określenie chronologii. Wydaje się, że mamy tutaj do czynienia z pewną zmianą intensywności i charakteru osadnictwa na poszczególnych stanowiskach. Nie musiało przy tym dochodzić do całkowitego opuszczenia danego miejsca, a tylko do zmiany sposobu wykorzystywania go – na przykład z terenu mieszkalnego na gospodarczy. Niezależnie, jak rzecz się miała w rzeczywistości, faktem pozostaje jednak permanentna zmiana wyglądu i przeznaczenia w skali czasu pewnych części tego zespołu osad – tytułowa stalność w zmienności.

Bibliografia

- BOHNSACK D. 1938. *Die Burgunden in Ostdeutschland und Polen*, Leipzig: Kabitzsch.
- BRZOSTOWICZ M. 2003. Pamiątki przeszłości w kulturze mieszkańców Polski średniowiecznej, *Spotkania Bytomskie 4* (w druku).
- DĄBROWSKA T. 1988. *Wczesne fazy kultury przeworskiej. Chronologia – zasięg – powiązania*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- JASKANIS D. (red.) 1996. *Archeologiczne Zdjęcie Polski – metoda i doświadczenia. Próba oceny*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Sztuki.
- KLEIST D. VON 1933. Führer durch die Urgeschichte des Kreises Schlawe, *Heimatbeilage der „Schlauer Zeitung“* (Sonderdruck).
- KLEIST D. VON 1955. *Die vorgeschichtlichen Funde des Kreises Schlawe*, Hamburg: Hamburgisches Museum für Völkerkunde und Vorgeschichte.
- KOBYLIŃSKI Z. 1988. *Struktury osadnicze na ziemiach polskich u schyłku starożytności i w początkach wczesnego średniowiecza*. Wrocław: Ossolineum.
- MACHAJEWSKI H. 1980. Osada z późnego okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Rogowie (stan. 4), woj. Koszalin, [w:] *Studia i materiały do osadnictwa Pomorza Środkowego na przełomie er*, red. J. Żak, s. 7–58. Koszalin: Muzeum Okręgowe w Koszalinie.
- MACHAJEWSKI H. 1992. *Z badań nad chronologią dębczyńskiej grupy kulturowej w dorzeczu Parsęty*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- PRZEWOŻNA K. 1965. Osada z I w. p.n.e. – I w. n.e. w Jastarni, pow. Puck, *Pomorania Antiqua 1*, s. 183–212.
- PRZEWOŻNA K. 1971. Osiedla z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim, *Pomorania Antiqua 3*, s. 163–277.
- RĄCZKOWSKI W. 1998. Między programem a przypadkiem: badania osadnicze w dorzeczu środkowej Wieprzy, [w:] *Acta Archaeologica Pomoranica*, vol. I: *XII Konferencja Pomo-*

- rzoznawcza*, red. M. Dworaczyk, P. Krajewski, E. Wilgocki, s. 157–165. Szczecin: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Szczecinie.
- RĄCZKOWSKI W. 2002. Diether-Dennies von Kleist. Archeolog-amator a nauka i ochrona dziedzictwa archeologicznego w Niemczech w okresie międzywojennym, [w:] *Sławno i Ziemia Sławińska. Historia i Kultura*. T. 1, red. W. Łysiak, s. 35–47. Poznań: Wydawnictwo „Eco”.
- REZLER P. 1993. *Osada z okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich na stanowisku 27 w Warszkwie, gm. Sławno, w woj. słupskim*, Poznań (maszynopis pracy magisterskiej).
- SAJKOWSKA M. 1977. Badania ratunkowe na cmentarzysku i osadzie z okresu rzymskiego w Żukowie w woj. szczecińskim, *Materiały Zachodniopomorskie* 23, s. 59–77.
- SKOWRON J. 1979. Osady z okresu rzymskiego na Pomorzu, w południowej Skandynawii i Jutlandii. Studium porównawcze, *Archeologia Baltica* 4, s. 85–176.
- SZYMCZAK A. 1995. Osada wczesnośredniowieczna w Warszkwie, gm. Sławno, *Materiały Zachodniopomorskie* 41, s. 67–172.
- TACYT 1957. Germania, [w:] *Dzieła*, t. 2, s. 263–290. Warszawa: Czytelnik.
- URBAŃCZYK P. 1986. Formowanie się układów stratyfikacyjnych jako proces źródłotwórczy, [w:] *Teoria i praktyka badań archeologicznych*. T. 1: *Przesłanki metodologiczne*, red. W. Hensel, G. Donato, S. Tabaczyński, s. 184–245. Wrocław: Ossolineum.
- URBAŃCZYK P. 1995. Postdepositional processes, [w:] *Theory and practice of archaeological research*, T. 2: *Acquisition of field data at multi-strata sites*, red. P. Urbańczyk, s. 69–79. Warszawa: Institute of Archaeology and Ethnology PAS.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1961. Osada i grób z okresu rzymskiego w Cedyni nad Odrą, *Materiały Zachodniopomorskie* 6, s. 97–158.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1966. Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Warszkwie, pow. Sławno, *Materiały Zachodniopomorskie* 11, s. 179–280.
- WOŁĄGIEWICZ R. 1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin: Muzeum Narodowe w Szczecinie.
- WOŁĄGIEWICZOWIE M. D. i R. 1964. Uzbrojenie ludności Pomorza Zachodniego u progu n.e., *Materiały Zachodniopomorskie* 9, s. 9–166.

Beständigkeit und Unbeständigkeit – Besiedelung in der Übergangsperiode der Zeitrechnung in Alt Warschow

Z u s a m m e n f a s s u n g

Archäologische Untersuchungen über die Jüngere Vorrömische Zeit (II. und I. Jh.) und der Zeit der römischen Einflüsse (I. – V. Jh. u.Z.) in der Umgebung von Alt Warschow, Gemeinde Schlawe, reichen bis in die Anfänge des 20. Jh. Die zufällige Entdeckung (1916) eines „Grabes mit Steinpflaster“ zog viele weitere Ausgrabungsarbeiten nach sich. 1929 deckte man im Abschnitt 4 in Alt Warschow 10 Gräber aus

der Frühen Steinzeit (VII.–V. Jh. v.u.Z.) und 234 Gräber aus der Jüngeren Vorrömischen Zeit und der Zeit der römischen Einflüsse (I. und II. Jh. u.Z.) auf. Bis 1982 ruhten danach jegliche Ausgrabungen. Im Rahmen der Vorbereitungen zum Programm Landesaufnahme wurden in dem für uns interessanten Gebiet eine große Anzahl Quartiere aus verschiedenen Zeitabschnitten registriert. Besonders überraschend waren 3 Stellen aus der Jüngeren Vorrömischen Zeit in Nr. 26, 27 und 30, die wahrscheinlich mit einer größeren Begräbnisstätte in Verbindung zu bringen sind. Von 1948–1987 hat man sehr intensiv an ihrer Erhaltung gearbeitet. 1989–1991 konservierte man die Nr. 27 und 30. In Abschnitt 26 registrierte man weitere 230 archäologische Objekte aus der Vorrömischen Zeit bis zum Mittelalter, im Abschnitt 27 waren es 357 aus demselben Zeitabschnitt, im Abschnitt 30 gab es weitere 160. „Die 3 Abschnitte liegen ca. 350–400 m voneinander entfernt am Ostufer der hügeligen Wiperniederung. Man kann 3 Zeitetappen unterscheiden. Phase 1 – vor unserer Zeit und der Zeitwende, Phase 2 – I. und II. Jh. unserer Zeit, Phase 3 – Ende des II. Jh. und Anfang des III. Jh. u.Z. Durchstrahlungsuntersuchungen bestätigten die Zeitanlagen.“

Die Zeit der Bebauung und die Information über die Chronologie der Objekte in Betracht ziehend, kommt man zu der Feststellung, dass es 4 Phasen der Bebauung gegeben haben muss. Statistisch gesehen muss der Wandel im Bau der Wohn – und Wirtschaftsgebäude sehr dynamisch gewesen sein.

Phase 1: Die registrierten Objekte sind nicht gross, ziemlich vertieft ausgehoben, eine Art Erdhütten oder Höhlen. Der früheste Zeitpunkt ist das I. J. h. v.u.Z.

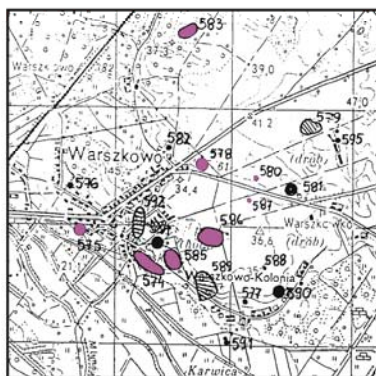
Phase 2: Grosse Objekte, vertieft registriert in grösseren Ansammlungen, aus der Zeit der Wende der zwei Zeitrechnungen.

Phase 3: Registriert sind vor allem Wirtschaftsobjekte im Abschnitt 26, wie Feuer – und Schmelzstellen und kleinere Erdhöhlen. In Abschnitt 27 befanden sich grössere Pfahlbauten mit Wänden aus Flechtwerk.

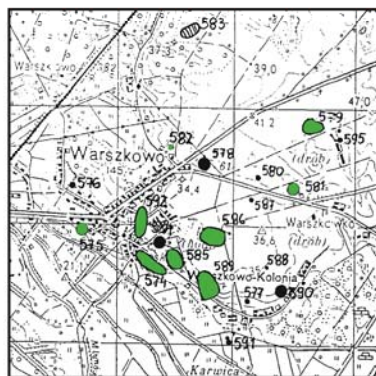
Phase 4: Pfahlbauten mit Feuerstellen im Innenraum, Ende des II. Anfang des III. Jh. u.Z. Einige andere Objekte konnten aus verschiedenen Gründen keiner konkreten Phase zugeschrieben werden.

Zwischen der Chronologie und der Art der Bebauung und der Rotation der Besiedelung in den Abschnitten 26 und 27 kann man eine gewisse Regelmässigkeit feststellen. Ob es eine vollständige Rotation war, d.h. von einem Ort *zum* anderen, oder nur innerhalb einer grösseren Bebauung? Auf diese Frage gibt es keine konkrete Antwort, denn anhand der nicht vollständigen Untersuchungen lässt sich dies nicht eindeutig beweisen. Die Kontinuität der Bebauung in den Abschnitten 26, 27 und 30 vom I. Jh. v.u.Z. bis zu den Anfängen des III. Jh. u.Z. konnten jedoch dank der Ausgrabungen und Untersuchungen bewiesen werden.

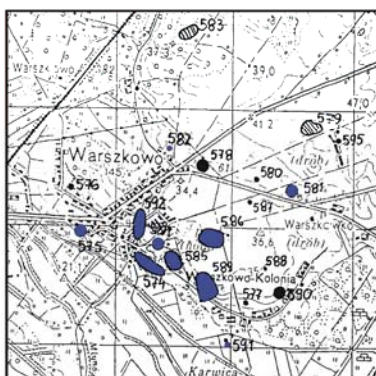
TABLICA I

Stanowiska archeologiczne z młodszej epoki kamienia (4500 - 1800 p.n.e.)

Stanowiska archeologiczne z epoki brązu (1800 - 700 p.n.e.) i wczesnej epoki żelaza (700 - 400 p.n.e.)

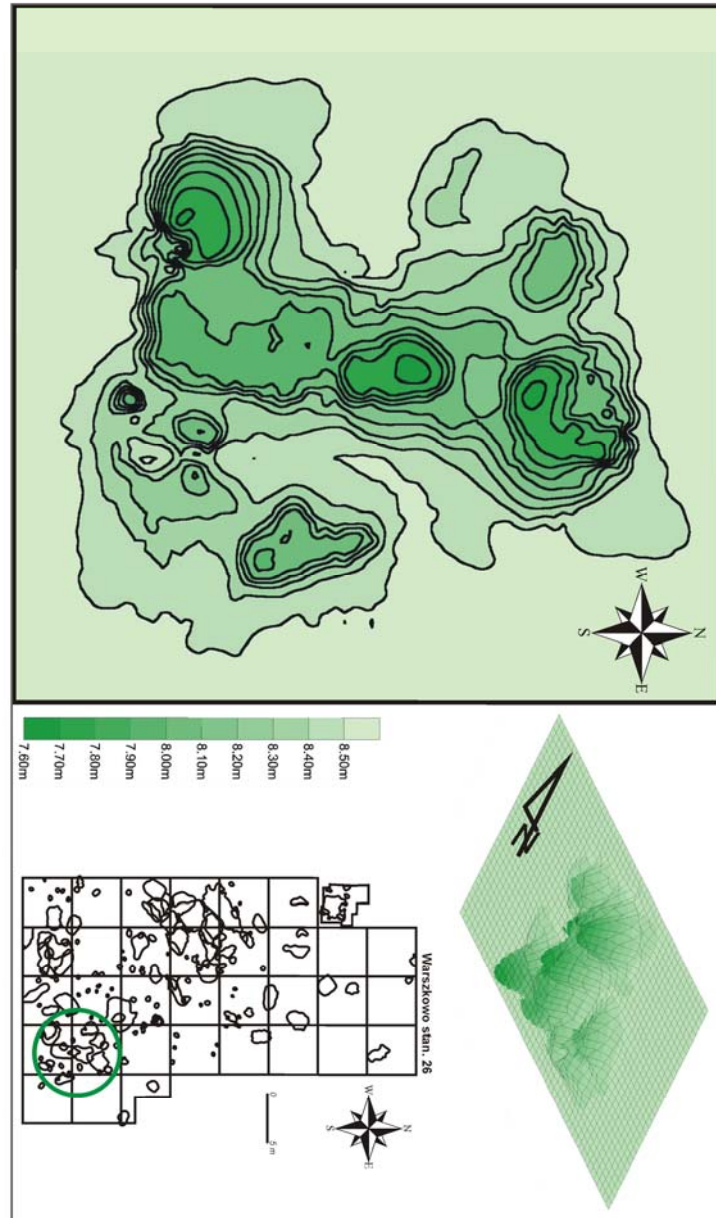
Stanowiska archeologiczne z młodszego okresu przedrzymskiego (II - I w. p.n.e.) i okresu wpływów rzymskich (I - V w. n.e.)

Stanowiska archeologiczne z wczesnego średniowiecza (VI - XIII w. n.e.)

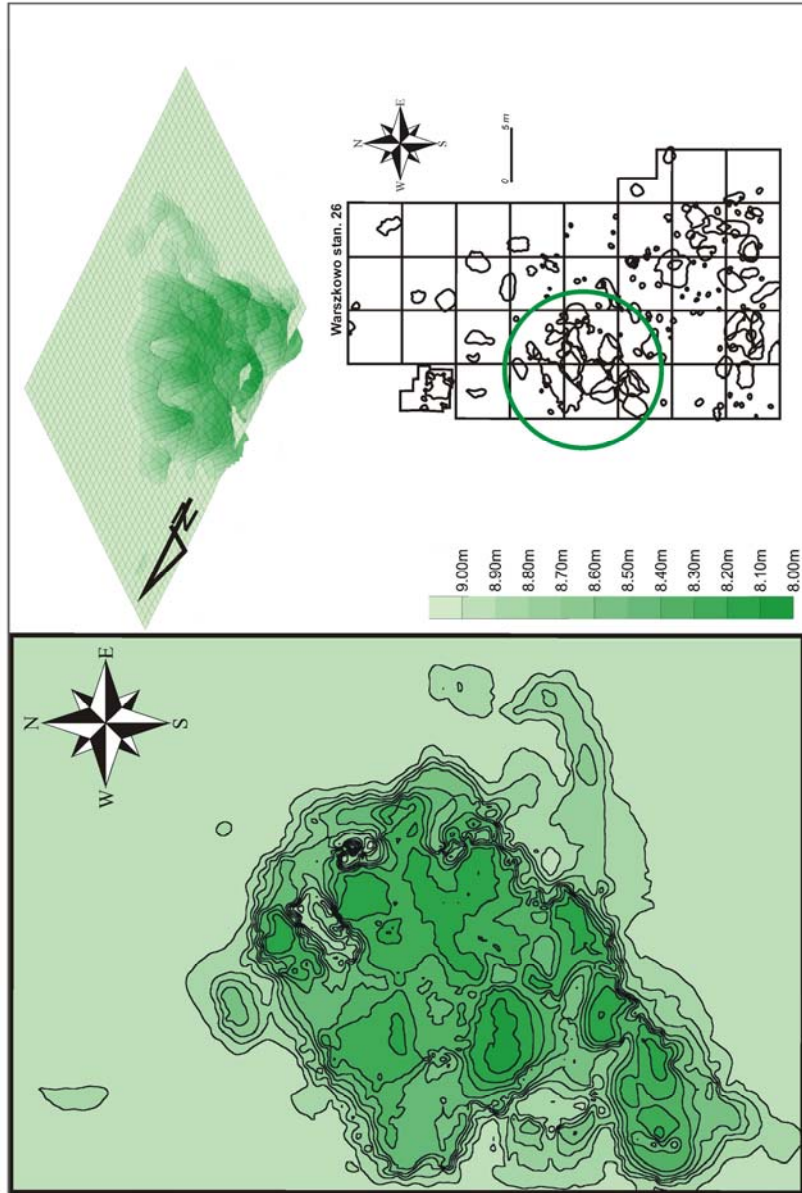
A. Wyniki badań powierzchniowych przeprowadzonych w okolicy Warszkowa w ujęciu chronologicznym

TABLICA II

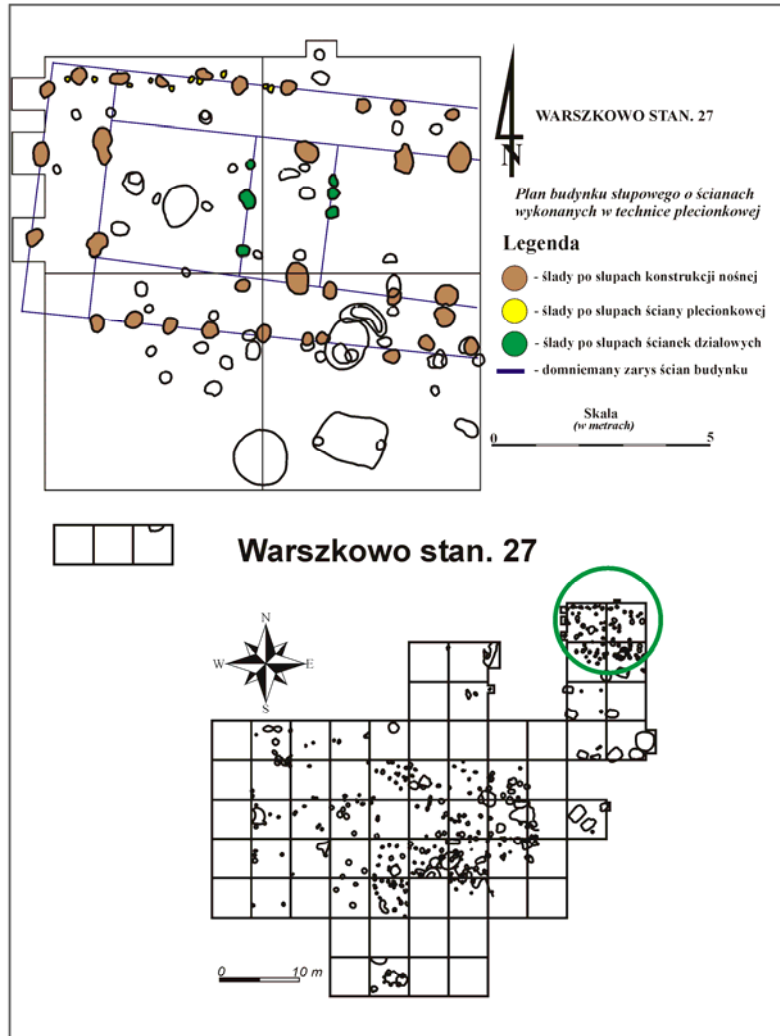
Warszkowo, stan. 26. Zabudowa w strefie południowo-wschodniej

TABLICA III

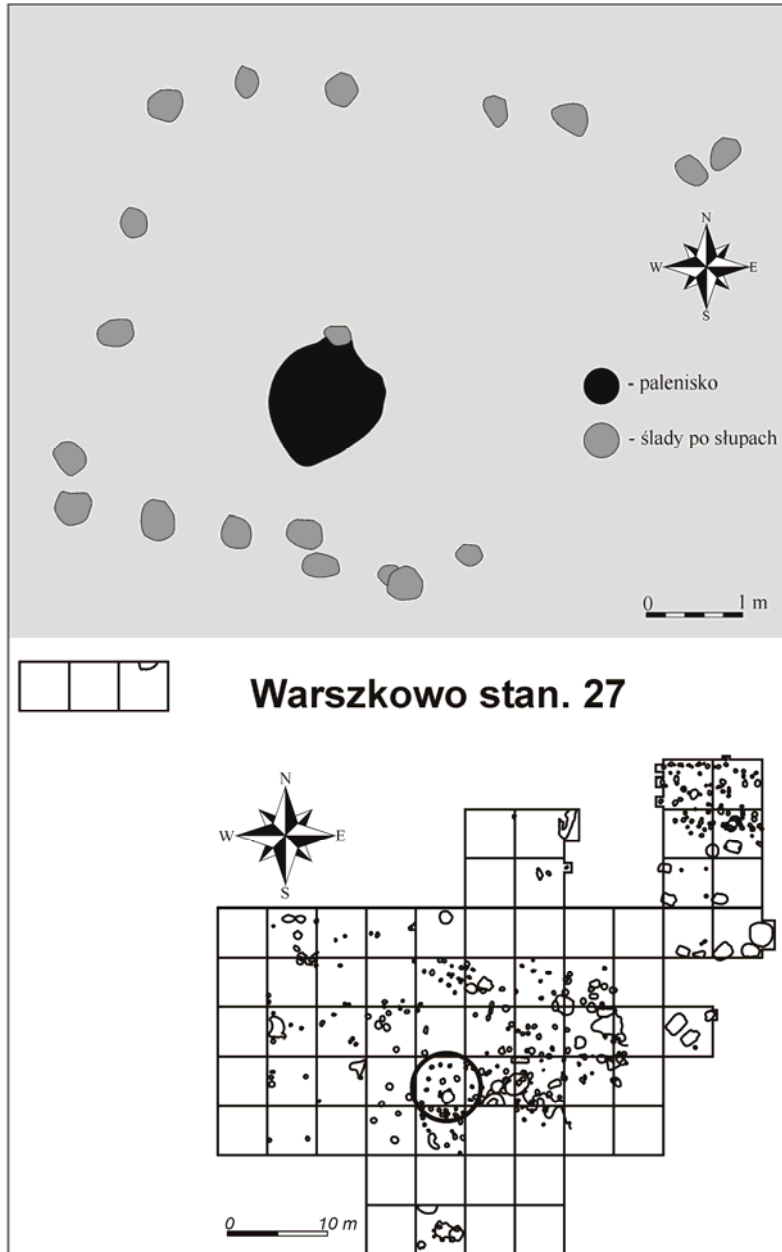
A. Warszkowo, stan. 26. Zabudowa w strefie północno-zachodniej

TABLICA IV

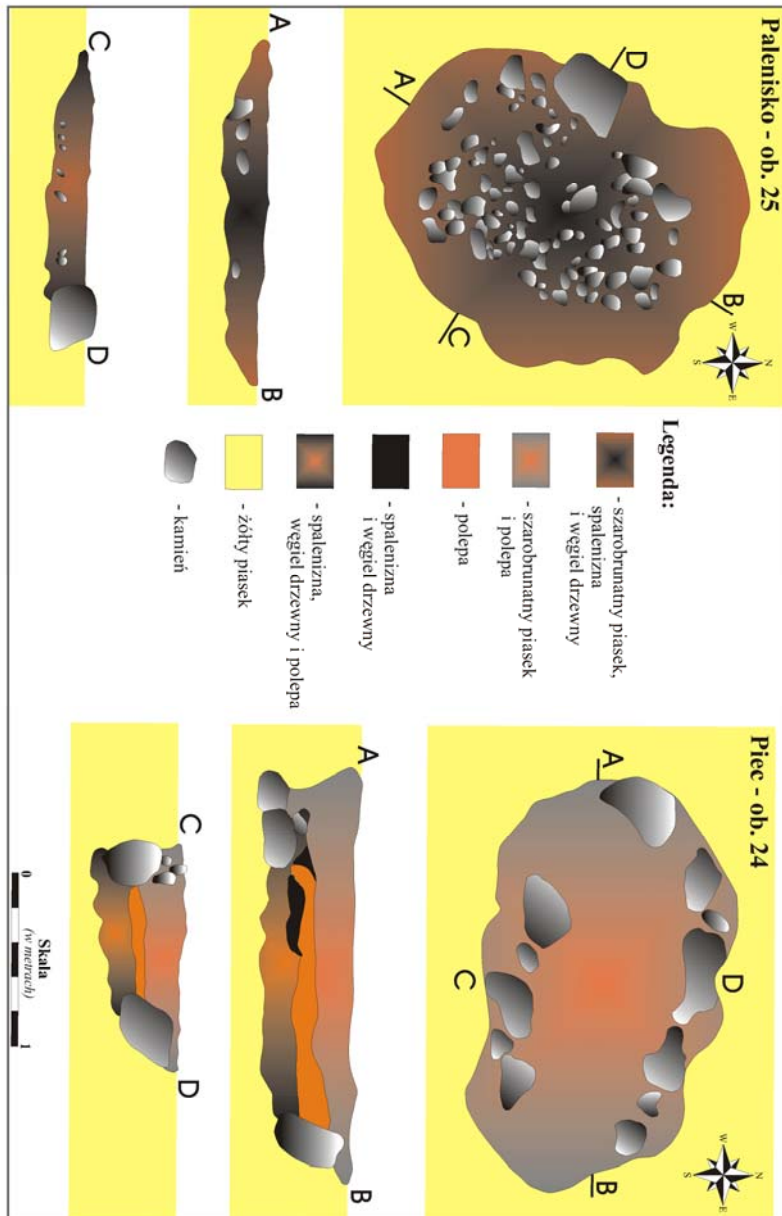
A. Warszkowo, stan. 27. Budynek w konstrukcji plecionkowej

TABLICA V

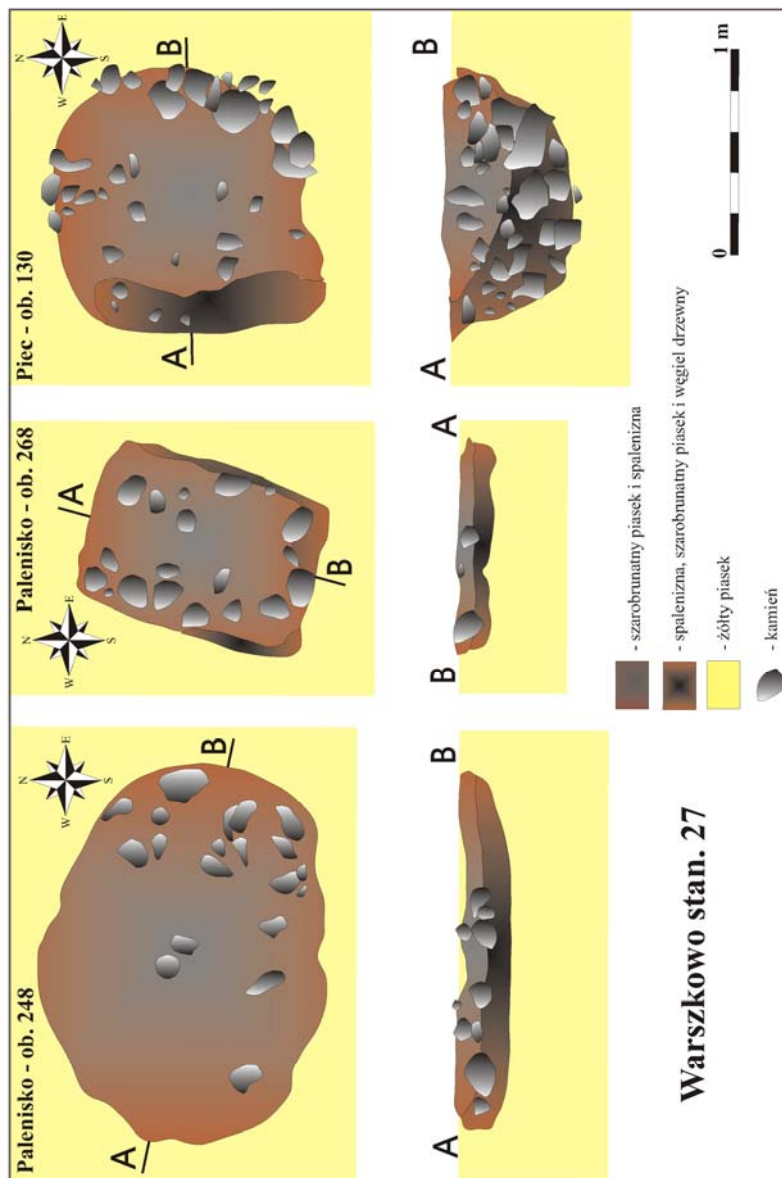
A. Warszkowo, stan. 27. Budynek w konstrukcji sumikowo-łątkowej

TABLICA VI

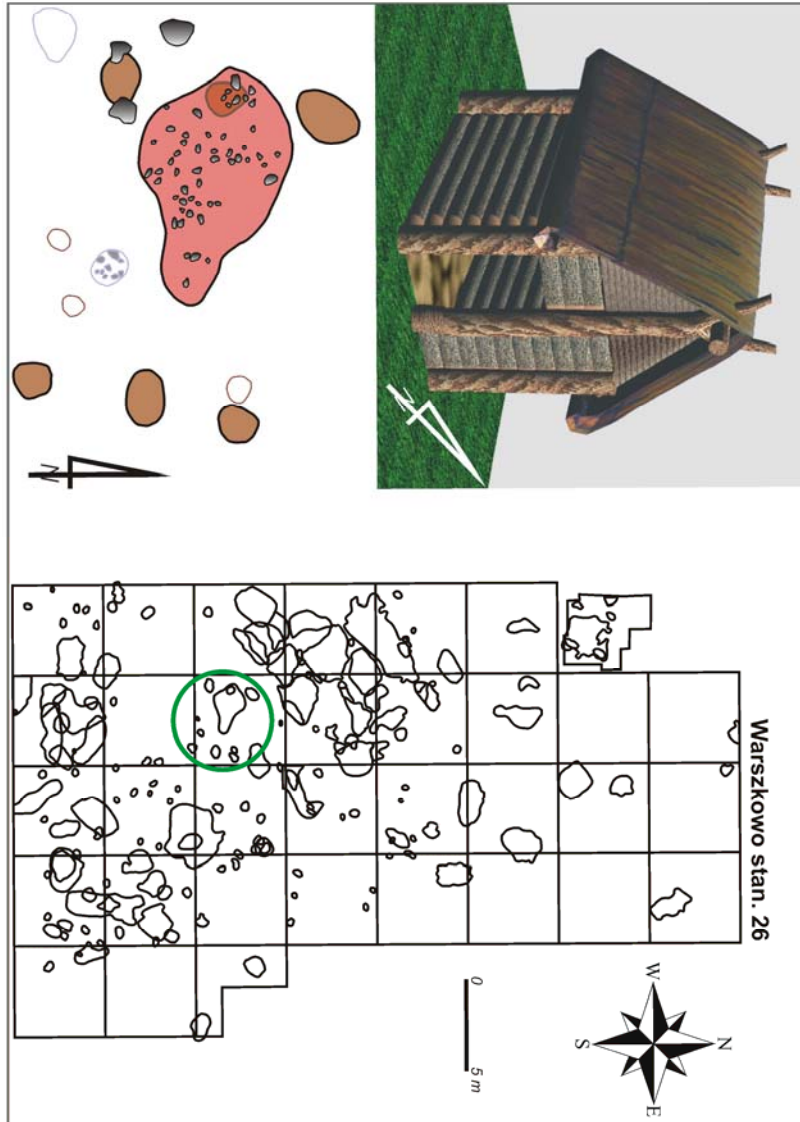
A. Warszkowo, stan. 26. Palenisko (obiekt 25) i piec (obiekt 24)

TABLICA VII

A. Warszkowo, stan. 27. Paleniska i piec

TABLICA VIII

A. Warszkowo, stan. 26. Budynek w konstrukcji sumikowo-łątkowej z paleniskiem wewnątrz